

Рецензия
за трудовете на доц. д-р Людмила Борисова Илиева
участник в конкурса на СУ „Св. Климент Охридски”
за професор по 2.1. Филология (Теория и практика на превода – испански език)

Рецензент: проф. д.ф.н. Владко Мурдаров

В обявения от СУ „Св. Климент Охридски” в ДВ, бр. 69 от 06.08.2013 г., конкурс за академичната длъжност *професор* по професионално направление 2.1. *Филология (Теория и практика на превода – испански език)* има само един кандидат – доц. д-р Людмила Борисова Илиева. Тя е родена през 1955 г., завършила е висше образование в СУ „Св. Климент Охридски”, специалност Испанска филология, втора специалност Френски език, и от 1988 г. е на работа в Университета първо като хоноруван, а след това и като редовен асистент в Катедрата по испанистика и португалистика. През 1993 г. е защитила докторска дисертация, а от 2005 г. е доцент в Катедрата по испанистика и португалистика. Ръководител е на Катедрата от 2011 г. досега. Чете лекции в бакалавърската програма и води магистърската програма по устен превод към Катедрата, участва и в магистърска програма по приложна лингвистика с източен език във Факултета по класически и нови филологии, както и за „преводач-редактор” във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски”. Носител е на награда за цялостна дейност в областта на превода от Съюза на преводачите в България.

До момента на обявяване на конкурса кандидатката има към 50 научни публикации – две монографии, две студии и множество статии в авторитетни научни издания, не само списания (включително с ISI импакт-фактор), но и сборници у нас и в чужбина. Превеждала е и е редактирала художествена литература – романи и разкази от испанскоезични автори. Само част от посочените заглавия са представени за участието в конкурса, като са включени единствено публикациите, появили се след избора ѝ за доцент.

В приложената към документацията стегнато формулирана справка за приносите в научната продукция на кандидатката прецизно са посочени както областите, в които работи, така и съществените резултати от всичките ѝ конкретни проучвания, обобщени в по-големи групи.

Според Закона за развитие на академичния състав в РБългария кандидатът за академичната длъжност *професор* трябва да е представил хабилитационен монографичен труд или равностойни публикации в специализирани научни издания, които не повтарят публикации, представени за придобиването на предходна степен и звание. Хабилитационният труд на кандидатката доц. д-р Л. Илиева е *Проблеми на юридическия превод (на основата на превода на испански език на българския Наказателно-процесуален кодекс)*, излязъл като самостоятелно издание в началото на 2014 г., приносен със своя интердисциплинарен характер и с множеството конкретни теми, които са разгледани задълбочено, за да се достигне до съществени обобщения. Според мен като оценител този труд може да се разглежда като един вид краен продукт (засега) от натрупваните предварително изследвания на кандидатката, която е много последователна в своите проучвания. Имам предвид

преди всичко предишния ѝ хабилитационен труд, представен в монографията *Преводачът и Телмида (функционална характеристика на съдебния превод)*, обогатен с няколко нови дялове, включени в него, както и други публикации със сходна проблематика, някои от които са включени и в споменатата монография.

Сред тях ще посоча статията *Към историята на съдебния превод*, защото тук става въпрос за устния превод, като вниманието е насочено не само към неговата история, но специално се набляга на необходимостта от точност при превеждането, която при подробно разглежданите случаи невинаги е постигната. Подобна тема, но с оглед на нужните препоръки, е представена и в пространната статия *Правни основи на устния и писмения превод в светлината на Европейската конвенция за правата на човека и на Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 г.*, в която с оглед на съдебния превод акцентът пада върху гаранцията за правата на човека и по-специално на зачитането на правото на обвиняемия да получава информация на „разбираем език”, предполагащо получаването на качествен устен, но и писмен превод. Във връзка с това се поставя и въпросът за контрола върху работата на преводача, както и за гарантирането на неговата сигурност.

Може да се каже, че предложеният хабилитационен труд *Проблеми на юридическия превод (на основата на превода на испански език на българския Наказателно-процесуален кодекс)* обогатява със своето съдържание не само теорията на превода между българския и испанския език, но и, по-конкретно, специалната теория на юридическия превод изобщо. В същото време той може да подпомогне пряко и самата практика на превода. Трудът е много стройно изграден, като основните приноси при него, според мен, трябва да се търсят преди всичко във факта, че той представлява теоретически осмислено съпоставително изследване на проблемите на юридическия превод чрез прилагане на сравнителния метод, свързан с трудности преди всичко от езиков, културен и политически характер, проявяващи се в сравнителното право. Тъкмо във връзка със сравнителното право се появява вярната формулировка, че юридическият превод е в известен смисъл сравнителна терминология. В същото време обаче се показва, че съпоставката не може да остане само на равнището на терминологията, но е нужно да бъдат отчетени и въпросите на синтаксиса и организацията на дискурса.

Като се занимава много подробно с редица правни въпроси, авторката предлага ценна събрана информация за юридическия превод и предлага оценка за особеностите на юридическия испански и специално на юридическата лексика, като в този контекст проличава недостатъчното до момента проучване върху българската юридическа лексика. Особено сполучливо в изложението е представена теорията за юридическата еквивалентност при превода, както и прилагането на функционалния подход в юридическия превод, поставен на основата на тази еквивалентност. Авторката се стреми да въведе нови мерки за надеждност на превеждания текст като набляга преди всичко на междуезиковото съгласуване и междутекстовата симетрия при юридическия превод.

Тук трябва да се обърне внимание на ценните размисли за профила на преводача на юридически текстове, интересувал авторката и в други нейни изложения, както и за степента на неговата компетентност, която му позволява да работи в тази област. Според доц. д-р Л. Илиева разпространената практика доказва,

че филологическата подготовка на преводача е добра основа и не е трудно той да прерасне в юрист за нуждите на превода.

Съществената стойност на това изследване е, че представлява обобщение на личния преводачески опит на авторката при превода ѝ на испански на българския Наказателно-процесуален кодекс, почиваш на принципа, валиден и за устния превод, според който е важно да се запази преди всичко смисълът, а не конкретната дума поради това, че е нужно първостепенни да са правните последици от текста. Тук са събрани голямо количество практически изводи, сумиращи на едно място конкретни повтарящи се или показателни случаи на различни видове трансформация за постигане на адекватен превод – ограничаване на метафорите, неутрализация и стандартизация на използвания език, експлицитно предаване на условността, като следваната цел е запазването на ефекта от текста, допускащо отдалечаване от оригиналния текст. В това отношение са много интересни тълкуванията на авторката, както и коментарите ѝ при избора на различни изразни средства. Особено ценна е частта, посветена на заниманията с терминологическите особености на превода в отделните фази на наказателния процес, където авторката обобщава своя опит като преводач филолог, а не юрист, и се спира на превода на конкретни детайли – имена на институции, самия термин *престъпление*, терминологията в досъдебното и съдебното производство, като се подхожда не механично, а селективно, при което се следва логиката, а не фиксираното в справочниците значение.

Във връзка с тази част от труда трябва да се разглежда и сполучливо осъществената идея за включване в изложението на приложения глосар на основните термини от наказателния процес, представящ не само еквиваленти на термините, информация за значенията им, но и възможни синоними, колокации и примери, които дообогатяват всяка конкретна статия за отделната речникова единица. По този начин още веднъж проличава практическата стойност на извършеното изследване, предназначено не само за писмените, но и за устните преводачи, а вероятно, както подсказва авторката, и за юристи, които проявяват интерес към чуждото право.

Може да се обобщи, че хабилитационният труд действително има своя безспорен принос в областта на теорията на юридическия превод, но голямата му практическа стойност е, че може да се използва, от една страна, в преводаческата практика, с която е пряко свързан, а от друга, и изобщо при обучението по юридически превод.

Както беше отбелязано, в монографията *Преводачът и Тетида. Функционална характеристика на съдебния превод* има включени оригинални дялове, които не са част от първия хабилитационен труд на авторката, неподлежащ на оценка при този конкурс. Основното за тези нови дялове е, че те засягат различни аспекти на съдебния превод. Най-ценен е приносът с представянето на етичния кодекс на съдебния преводач и неговия профил, доколкото тази тема присъства имплицитно при представянето на различните му дейности и безспорно засяга, от една страна, качествата на конкретния преводен текст, а от друга, качествата на човека, който го създава. Като подчертава необходимостта от подобен документ, авторката включва преведения от нея Етичен кодекс на Асоциацията на писмените и устни юридически преводачи, но го допълва с коментара, че съдебният преводач трябва да осъзнае, че за да тече диалогът между двете страни в един процес, той

трябва да протича през него. Към тази тема трябва да бъде добавено и представянето на кодексите за професионалната етика на съдебните преводачи във Финландия и Австрия.

Във връзка с профила на съдебния преводач авторката си поставя за цел да очертае основните изисквания, към които трябва да се придържа той като добър професионалист – изясняване на отношението му към основните стереотипи за него, на субективната му представа за работата, както и на отношението му към обективното виждане за неговата професия.

В монографията *Преводачът и Темида. Функционална характеристика на съдебния превод* са разгледани и други конкретни теми. Включен е например конкретен анализ на дейността на заклетия преводач при нотариуса, която съвсем не е само езикова, но трябва да отговаря на изискванията за „достатъчна компетентност“; изяснява се ролята на преводача в съдебната зала, като се определя не само какви качества трябва да притежава той, а и до каква степен трябва да познава обсъжданата материя; предлага се въз основа на съществуващи международни документи подробен анализ на различните роли, които поема преводачът в местата за лишаване от свобода; на основата на описанието на конкретни примери от практиката се изяснява специфичното в отношенията между съдиите и адвокатите към преводача.

Всички тези по-малки и по-големи теми преди всичко доказват задълбочените занимания на кандидатката с темата за съдебния превод и с ролята на съдебния преводач. По своя характер те не са само свързани с езика, но и с много екстралингвистични факти и това безспорно прави работата на доц. д-р Л. Илиева приносна със своя интердисциплинарен характер.

Според Закона за развитие на академичния състав кандидатът за академичната длъжност *професор* трябва да представи наред с хабилитационния си труд и други оригинални научноизследователски трудове и научно-приложни разработки, които се оценяват като съвкупност. Представените останали публикации на доц. д-р Л. Илиева напълно отговарят на това изискване със своя обем и качества.

Както кандидатката сполучливо обобщава своите публикации, в едната група от тях са събрани изследвания, посветени на темата *Превод, теория и история на превода*. В статиите, включени тук, може да се проследи хронологически интересно развитие в заниманията на доц. д-р Л. Илиева, която от наблюдения върху художествения превод, с който продължава да се занимава, преминава към темата за спецификата при устния превод. Специално внимание в статиите е отделено на ролята на преводача на художествен текст (№ 1, 2, 3, 4, 5 от този раздел в приложената библиография), като авторката се основава преди всичко на преките си занимания с преводите на испанския писател Хавиер Мариас. Във връзка с това се очертават редица специфични проблеми както при избора на конкретен лексикален материал и използването на пояснителните бележки, така и възможната свобода при превеждане на текста. Изводите от тези изложения са полезни за обобщаване на възможния подход на преводача към конкретни текстове и могат да се прилагат и в обучението в тази посока. Особено внимание в това отношение заслужава статията *Опит за типологизация на грешките при превод на художествен текст от испански на български език* (№ 5), защото тя е пряко свързана с обучението, доколкото е изградена върху материал от студентски преводи и е подчинена на

стремежа към постигане на истински преводачески умения, основани и на добро познаване на българския език и на неговата специфика.

Във връзка с конкретната си дейност като преподавател доц. д-р Л. Илиева насочва вниманието си и към специалната подготовка на устните преводачи. В две статии (№ 6 и 7) тя тръгва от очертаването на спецификата на устния превод, за да не се ограничи със симултанния и консекутивния превод, а да разгледа подробно и придружаващия, и след това вече да отрази опита, натрупан от работата по магистърската програма по устен превод в специалността Испанска филология, за да се осигури системна университетска подготовка на професионалните устни преводачи.

Ръководена от необходимостта не само от лингвистични и екстралингвистични знания, но и от фонови знания при формирането на професионалния преводач, доц. д-р Л. Илиева е автор на статии, които е обединила под темата *Цивилизация на Испания и Латинска Америка; латиноамериканска и испанска литература; литературна история и рецепция на литературата*. Те са свързани както с испански говорещия свят, така и с връзките на България с този свят и са въз основа на архивни проучвания. В това отношение на първо място ще посоча статията *Присъствие и рецепция на уругвайската литература в България*, непубликуван доклад от IV международен конгрес на Асоциацията на преподавателите по уругвайска литература (№ 3 от този раздел на библиографията ѝ), представляваща действителен принос към рецепцията на преводната литература у нас. В нея се поставя въпросът за механизма на проникване на тази литература в системата на националната, как се възприема и тълкува тя в нея въз основа, първо, на дейността на Б. Шивачев, а по-късно и на други преводачи в един продължителен период. Като допълнение към тази статия бих посочил представените свидетелства за връзки между българската и уругвайската литература чрез кореспонденцията между Борис Шивачев и поетесата Хуана де Ибарбуру (№ 2.) В името на изчерпателността е необходимо да се посочи, че в своите занимания д-р Л. Илиева се насочва и към конкретни исторически факти от Латинска Америка (№ 1), непознати за българския читател.

В библиографията, приложена към документите са конкурса, са посочени и художествените преводи на доц. д-р Л. Илиева на романите на Хавиер Мариас и Сусо де Торо, които завършват представата за нейните занимания в областта на превода и демонстрират онова, на което тя толкова много държи и в теоретическите си изложения – постигане на еквивалентност при превода, гарантирана от отлично познаване на българския език и на неговата специфика, която не робува на спецификата на оригиналния език.

Всички изложени факти доказват, че като зрял специалист с натрупан опит кандидатката предлага в публикациите си задълбочени изводи и обобщения по много въпроси и има свой принос с конкретни проучвания в областта на теорията и практиката на превода. За мене е особено показателно, че интересите ѝ са насочени в съвсем определена посока и че през цялото си развитие тя съвсем целенасочено се движи в една посока, като интересът ѝ остава постоянен, за да бъде увенчан с все по-задълбочени публикации, резултатите от които могат да намерят своето приложение и в обучението, и в конкретната преводаческа практика. По традиция в

рецензиите за подобни конкурси голямо внимание се обръща на приносите на кандидата. Струва ми се, че в този случай действително може да се говори за приноси, защото повечето от темите, с които доц. д-р Илиева се занимава, се разработват за пръв път и така съществено обогатяват българското и съпоставителното езикознание.

Внимателният преглед на публикациите на кандидатката ще покаже безспорно, че в някои по-ранни от тях има допуснати някои неточности, което е естествено, като се има предвид, че те отразяват развитието ѝ като научен работник в продължение на близо десет години. Прави впечатление, че понякога поради интердисциплинарния характер на проучванията се отделя прекалено голямо внимание на правото. Положителните резултати от всичките ѝ изследвания обаче са съществени, за което свидетелстват и цитиранията и индексирването на трудовете на доц. д-р Л. Илиева в различни издания. Към това трябва да се добави и фактът, че тя е привлечана за участие в различни национални научни и културно-образователни проекти.

Затова въз основа на всички изложени факти аз напълно убедено предлагам доц. д-р Людмила Борисова Илиева да заеме академичната длъжност *професор* по професионално направление 2.1. *Филология (Теория и практика на превода – испански език)*.

1 март 2014 г.

проф. д.ф.н. Владко Мурдаров